

IN MEMORIAM

JOSIP VAJS

(17. X. 1865—2. VII. 1959)

U četvrtak dne 2. srpnja 1959. umro je Josef Vajs, profesor emer. na Karlovom univerzitetu u Pragu. Umro je u dubokoj starosti, u 94. godini života, najaktivniji i najustrajniji istraživalac o prvom pismu i o prvom književnom jeziku Slavena: ostavio nas je jedan od prvih današnjih slavista. Umro je jedan Čeh, koji je svoje životno djelovanje posvetio kulturi Hrvata, najbolji znalac hrvatskog glagolizma. Umro je dopisni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i počasni kanonik kaptola splitskoga, zagrebačkog i krčkog. Umro je skriptor i član podupiratelj negdašnje Staroslavenske akademije na Krku, zapravo njezina duša, i prijatelj Staroslavenskog instituta.

Glagolsko pismo i staroslavenski jezik bili su opća kultura Slavena između latinštine i grštine, između ondašnjeg Istoka i Zapada. Bez obzira na to, što je u Hrvata bio službeni jezik više državne uprave sve do 23. IX. 1847, odnosno 1867, glagolsko pismo i staroslavenski jezik bili su kod Hrvata narodna, opća kultura, običaj zemlje-consuetudo terrae (Innocent. IV, »Porrecta« 29. III. 1248) sve do pojave humanizma, vulgarnog hrv. jezika i latiničnog pisma, da se onda glagolizam povuče u crkvu i tu ostane do današnjih dana uza sve bure i vihore, dok je glagolizam kod ostalih Slavena nestao. Valja se sjetiti, da je suosnivač glagolizma Metod bio arhiepiskop Sirmiuma (Sr. Mitrovica), dakle u našim krajevima.

Kroz 60 godina centralna osoba ovoga najprije sveslavenskog, pa onda hrvatskog glagolizma bio je Josip Vajs. On je u svome znanstvenom radu obuhvatio vremenski sve epohe glagolizma, on se je negdje više negdje manje zanimao svim kulturnim pojavama na polju glagolizma. Čudo je povijesti, da jedan Čeh posvećuje čitav svoj život kulturnoj historiji i današnjici Hrvata!

U doba cvata slavistike mladi Čeh Josip Vajs, rodом iz okoline Praga, zavoli glagolsku liturgiju. U jeku najžešće borbe za glagolsku liturgiju, borbe crkvene i političke između Hrvata i Italijana, Josip Vajs sa svojim bratom Antunom prvi put dođe na otok Krk g. 1897, da svojim očima vidi i svojim ušima čuje glagolsko bogoslužje, tu baštinu Slavenkih Učitelja. Onda je oslobođen službe u praškoj biskupiji, te na otoku Krku boravi pet godina (1901—5). Tamo proučaje glagolske spomenike. Tamo g. 1903. izdaje jedan glagolski fragment sa sažetim uvodom na latinskom jeziku o glagolskim spomenicima. Ovaj po obliku mali rad Josipa Vajsa odjeknuo je kod slavista.

Na otoku Krku i dalje po našim krajevima, po župskim i biskupskim arhivima, i po drugim mjestima, mladi Vajs marljivo pregleda stare glagolske rukopise. Onda on istražuje glagolske spomenike, i ono što je u vezi s glagolizmom, u svome Pragu, u Beču, u Londonu, u Parizu, na istoku od Soluna i Sofije do Carigrada i Bruse, do otočića Halki i do brda Olimpa, na kojem je Učitelj Slavena Metodij bio starješina nekog manastira.

G. 1912. J. Vajs postaje docent, a kasnije redovni profesor staroslavenskog prijevoda Sv. pisma i slavenske liturgije. Time je povezan njegov redovni posao sa zanosom njegove duše. Odatle neobična produktivnost Josipa Vajsa. Više je puta izdan popis njegovih mnogobrojnih radova, knjiga, rasprava, članaka, osvrti, kronološki i sistematski, najbolji od njegova učenika, sadašnjeg profesora na Karlovom univerzitetu Josipa Kurza. U ovome kratkom osvrtu mogu da se spomenu samo njegovi najglavniji radovi.

Kad je mladi Vajs radio na Krku, upao mu je u oko jedan glagolski spomenik, zvan Prvi vrbnički brevijar. On je ovaj spomenik dobro proučio i kritički opisao. Uz ovaj spomenik on je kraće opisao sve stare glagolske brevijare te g. 1910. izdao knjigu o najstarijem hrvatsko-glagolskom brevijaru na češkom jeziku (Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský: Praha 1910). Ovo mu je bila radnja za doktorat iz filozofije i habilitaciona radnja za docenturu na Karlovom univerzitetu. To je do danas najiscrpnije djelo o predmetu, putokaz za dalja istraživanja.

U Vatikanskoj biblioteci zapazio je rukopis glagolskog misala (Illir. 4), dobro ga proučio, o njemu više puta kraće pisao, onda je druge glagolske misale opisao te u svojoj 83. godini izdao knjigu »Najstariji hrvatskoglagolski misal s bibliografskim opisom svih hrvatskoglagolskih misala« u Zagrebu 1948. među djelima JA. Ovo je do danas najiscrpnije djelo o predmetu, putokaz mladim istraživačima o istome predmetu.

Noviji historici staroslavenske pismenosti uzimali su, da Slavenski Učitelji nisu preveli čitavo Sv. pismo na staroslavenski jezik. J. Vajs na osnovu hrvatskoglagolskih spomenika zauzeo je protivno stanovište, t. j. da je podatak Žitija sv. Metoda (c. 15) točan, te se je dao da izdaje knjige Staroga zavjeta iz glagolskih spomenika (Job 1903/4, Ruth 1905, Ecclesiastes 1905), onda na široj osnovi knjige Malih proroka (Joel 1908, Oseas 1910, Habacuc 1912, Sophonias-Hagaeus 1913, Zacharias-Malachias 1915), Psaltir 1916. te opet Ruth 1926. Sve je ovo izdao s kritičkim aparatom po komparativnoj metodi. U dva pravca postupa. Kao biblijski kritik istraživa, kakav je bio original ovih staroslavenskih prijevoda. Kao slavist gleda, u kakovu je odnosu jezik ovih glagolskih spomenika prema autografu Slavenskih Učitelja. U ovome je Josip Vajs prvak među biblijskim kriticima te prvak među istraživačima starine jezika staroslavenskih spomenika. Poslije Vatroslava Jagića općenito je primljen prioritet glagolice ispred ćirilice. Vajs je sa uspjehom dokazivao prioritet jezika glagolskih spomenika ispred jezika ćirilskih spomenika, to jest da je jezik glagolskih spomenika bliži jeziku Slavenskih Učitelja nego jezik ćirilskih spomenika.

Kao neku sintezu svoga rada o glagolizmu Vajs je g. 1932. izdao priručnik glagolske paleografije (Rukověť hlaholské paleografije), gdje je svestrano promotrio prioritet glagolice ispred ćirilice, izvor i razvoj glagolskog pisma te opisao glagolske spomenike sa njihovim paleografskim oznakama.

U svojoj 70. godini izdao je djelo opće slavistike, glagolske i ćirilске, djelo svoga života. On je iz najstarijih glagolskih i ćirilskih spomenika htio da uspostavi evanđelja sv. Mateja, Marka, Luke i Ivana, kako su izašla ispod pera Slavenskih Učitelja (Text rekonstruovaný 1935/6). Ovo

je jedino djelo svoje vrste u slavistici. Vajs je u svome znanstvenom radu posebnu pažnju posvećivao Assemanovu evanđelistaru te je g. 1929. zajedno sa Josipom Kurzom izdao fototipsko izdanje.

No Vajs nije samo toliko zaslužan za znanstvenu spoznaju glagolske starine. On je najzaslužniji radnik za potrebe današnjega glagolizma. G. 1905. izdaje glagolski misal za potrebe glagoljaša. A kad se je radilo, da se proširi glagolica na čitavo područje Jugoslavije i kad su Česi dobili da se glagolja u nekim njihovim crkvama na određene dane, Vajsu kao najboljem poznavacu glagolizma bi povjeren, da transkribira glagolski misal iz glagolice u latinicu. Ovaj staroslavenski misal tiskan je g. 1927. Krčki biskup Mahnić i J. Vajs nisu uspjeli da izdadu glagolski brevijar za potrebe glagoljaša. Samo je g. 1907 izdao transkribiran u latinicu izvadak iz glagolskog brevijara (Vesperal).

Za potrebe glagoljaških kandidata Vajs je napisao kratku gramatiku sa primjerima u glagolskim pismenima (1909. i 1917.). U doba borbe o glagolizam 1890—1912. Josip Vajs je, osobno i pismeno, branio pravo glagolske liturgije.

Ni glagolizam ni ćirilizam nisu mogli da dostignu stepen kulture latinske ili grčke. Splitski sabor g. 1059/60. naredio je učenje latinskog jezika, jer je opća kultura kod Hrvata bila samo staroslavenska. G. 1688. Stjepan Kosmi, nadbiskup splitski i primas Dalmacije i sve Hrvatske, na svojoj sinodi naredio je da se dobro uči i poučaje (ediscendi et docendi) staroslavenski, cum apud Illyricos eadem sit ratio Illyrici idiomatis litteralis, quae apud nostros Latini (Cosmi je bio rodom Italijan-Venetus). No ni ovaj zakon splitskog dijecezanskog sabora, ni sjemeništa u Zadru i Pribu nisu puno pomogli općem poznavanju staroslavenskog jezika, odnosno glagolizma. Pod carskom Austrijom nestalo je sjemeništa za glagoljaše. U centralnoj bogosloviji u Gorici nisu više učili staroslavenski oni, koji su morali i glagoljati po Istri i na otocima Cresu i Krku. U Zadru je osnovana centralna bogoslovija sa nastavnim latinskim jezikom. U borbi za glagolsku liturgiju crkvene vlasti iz Rima izdaju naredbu, da glagoljaši uče staroslavenski jednako kao latinaši latinski (Decretum »Quae praecipue« 5. VIII. 1898, VI). No latinski se puno učilo u gimnaziji, a u bogosloviji su glavni predmeti predavani latinski iz latinskih udžbenika. Staroslavenski je bio nuzgredan predmet, a o historiji i pravu glagolizma malo se govorilo. Da podigne poznavanje glagolizma na viši stepen, krčki biskup Mahnić osniva znanstveno društvo »Staroslavenska akademija« civilnoga prava, t. j. za sve građane po državnim zakonima. U osnivanju ovoga znanstvenoga društva glavni pokretač, a u radu ovoga učenoga društva glavni radnik bio je Čeh Josip Vajs. Rad Staroslavenske akademije na Krku jest rad Čeha Josipa Vajsa.

Staroslavenski institut u Zagrebu je, kako se izrazio jedan pravnik, pravni sljednik Staroslavenske akademije na Krku. On je u svome postojanju i od svoga postanka bio uvijek u vezi sa najboljim »glagoljašem«. G. 1957. izdao je Vajsov zbornik, knjigu od 422 strane. Čim je Staroslavenski institut primio vijest o smrti Josipa Vajsa, odmah dne 14. VII. 1959. bila je sazvana komemorativna sjednica Privremenog savjeta Staroslavenskog instituta pod predsjedanjem dr. Zlatana Sremca, predsjednika Republičkog vijeća Sabora NR. Žalobnoj sjednici prisustvovao je također

Mons. dr. Svetozar Ritig, direktor instituta. Na ovoj komemorativnoj sjednici ukratko je iznesen život i rad pokojnog J. Vajsa te je najvećem radniku za glagolizam sviju vremena Privremeni savjet odao posljednju počast.

Rr.